

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ממילונו המקראי של רבי שמואל הנגיד

בדבריהם של משוררים מימי הביניים יש שאנו מוצאים שימושים במלים מקראיות, המעידים שהמשורר פירש את המלים שבמקרא פירוש שונה מן הפירוש שאנו רגילים ליחס להן. ופעמים יש למצוא סמך לפירושו ולשימושיו בדברי מפרשי המקרא. לקמן יובאו דוגמאות מספר של שימושים מעניינים כגון אלה בשירי רבי שמואל הנגיד. מסתבר שאילו מצאנו את כתביו

הדקדוקים והפרשנים של המשורר¹, היינו מוצאים סמך לשימושו
בפירושו עצמו.

א ד = עֵן

כָּאֵלוּ לֹא יִדְעָתֶם כִּי לֵאֲדוֹ
שְׁמִי שֶׁחַק וְאֵדִיָּהם בְּאֲדִידִים²
וְהִקְצִיר וְהִבְצִיר בְּצִירִים
וְהִמָּטֵר וְלִפִּידִים בְּפִידִים

(הכימים, דיואן, הברמן, ב, 11)

כלומר: כאילו לא ידעתם שאפילו איתני הטבע משתתפים
באבלו של רבי נסים על מות בנו, ומחמת האסון שבא עליו
שרויים השמים ועניהם בצער, והקציר והבציר – במכאובים,
והמטר והברקים – בצרה.

עֵן הַגְּשָׁמִים בַּעֲלוֹתוֹ בְּקוֹל יָרְעִים
לְבִשֵׁר אֲדָמָה בְּאֶשֶׁר לָהּ בְּתוֹךְ אֵדוֹ

(בן משלי, אברמסון, תתקלו, 267)

עי' גם בן-יהודה, אד, 52 ב, הערה 1.

1 לפי עדותו של רבי אברהם אבן עזרא בראש ספריו "יסוד
מורא" ו"מאזנים" חיבר הנגיד ספר בדקדוק הלשון ובפירוש המקרא בשם
"ספר העושר". ספר זה נחלק לכ"ב שערִים, אולי בהתאם לכ"ב אותיות
הא"ב. קטע ממנו פרסם קוקובצב בשנת 1916.

2 כן צריך לומר, כגרסת ושון (עמ' ג), ולא "כאודים" כגרסת

המהדיר.

אֲנִי אֲבַטַח בְּאֵל הַפִּיל אֲשֶׁר־י³
בְּתוֹךְ פָּחִים טָמְנוֹם לְאֲשֶׁר־י

(שעה מזי, דיואן, א, 35)

כלומר: אני אבטח באל שהפיל את שונאי בתוך פחים שטמנום לרגלי.

המשורר פירש כנראה את הכתוב: אֲשֶׁר־נו עתה סבבונו עיניהם ישיתו לנטות בארץ (תהלים יז יא), כמנחם: גם אשרנו עתה סבבונו איננו מגורתם ופתרון אשרנו כמו שוררנו כמו אלהים יראני בשוררי (תהלים נט יא), למען שוררי הישר לפני דרכך (שם ה ט). אשורנו ושוררנו ענין אחד להם, נמצא שוררנו מהמלים גרועי אלף, ושוררנו כשוררנו (מחברת, אשר, 36).

א. הַמֶּלֶךְ = מַחְנָה

אַרְאֶה הַמֶּלֶךְ מְקַלְלֵת וּמְקַצֶּפֶת
נֶגַד קְהִילַת מַחְלָלֵת⁴ כְּקוֹצֶפֶת

(נגלית ישרה, דיואן, א, 141)

כלומר: אראה את מחנה צבא האויב כשהיא מקללת ומקצפת נגד קהילת צבאנו המפילה חללים כקוצפת.

- 3 כן צריך לנקד בהתאם לכינוי הרבים בפועל "טמנום" שבהמשך, ולא כמהדיר שניקד את הריש בחיריק. ולצורך המשקל נחטפה האלף.
- 4 נראה שכך צריך לנקד, בניקוד מרקוס, מזרח ומערב ה, 315, ובהתאם לכתיב החסר של המלה במהדורות ששון עמ' קב, ולא "מחללת", כמהדיר.

וְעֵתִים יִכְמְרוּ רַחֲמֵי וְאִשָּׁם

וְאִשָּׁאָה בַּעֲדוֹ כְּשֶׁאֵין הָמֶלֶךְ

(וזהלה יש, דיואן, ב, 121).

אֲשֶׁר יֵאָרִיךְ לַעֲמֹד עָלֵי שְׁעֵי מֶלֶךְ

וַיִּסְבֵּל סֶאֱנוֹן שָׁרִיו וְרִגְשָׁתָהּ מְלוֹתֶיהָ

וְלֹא יִחָרֶה לּוֹ עַל כְּעֵסִים אֲשֶׁר יֵרָאֶה

וַיַּחֲלִיק בְּאַמְרָתוֹ – יִמְלָאוּ שְׂאֵלוֹתָיו

(בן משלי, פד, 21)

וכן כתב רבי אברהם אבן עזרא:

רְצוֹנוֹ תַּעֲשִׂינָהּ כָּל-הַמְּלוֹת

עָלֵילוֹתָיו פְּלִיאֹת גַּם מַגְלוֹת

(אגדל אל, רוזין, ג, 151)

ורבי אלעזר בן יעקב הבבלי:

יְהִי חֶלְקוֹ בַּעֲדָן גַּם וַיֵּצְאוּ לַעֲמֹתוֹ כְּרוֹבֵי חַן הַמְּלוֹת

(זמן בגד, ברודי, קפו 15)

כתרגום הכתוב: "לקול המולה גדלה הצית אש עליה"

(ירמיה יא טז): "מִשְׁרֵי־תַעֲמִיץ דְּתִקְיִפִּין כְּאִשְׁתָּא יִיתוֹן עֲלֶיהָ" =

מחנה עמים החזקים כאש יבואו עליך. וכפירוש רבי יונה בן

בן ג'נאח: יַעֲדָה (ספר השרשים, המל, מהדורת באכר, 121).

ב. הַמְּלָכָה = מֶלֶךְ

וְלֹא יֵצֵעַ בְּהוֹשִׁיט יָד לְשִׁתָּהּ

וְלֹאמַר לּוֹ שְׁתֵּהוּ אֵין הָמֶלֶךְ

(יהוסף יט, דיואן, ב, 84)

וְאִם כְּתִב גִּזְרָתוֹ

וּבִצַּע אֶת הַמּוֹלָתָהּ,

מִחָה סִפְרָה בְּתַחֲנוּנִים

וּבְתִשּׁוּבָה מִגִּזְרָתָהּ

(בן קהלת, אברמסון, שלז, 126)

”ובצע את המולתה” הרי הוא כמו ”בצע אמרתו” (איכה ב יז).
 (אברמסון במהדורתו, עמ’ 255). וכתרגום ”קול המלה כקול
 מחנה” (יחזקאל א כד): ”קֹל מְלִיָּהּ. . . פֶּקֶל מִשְׁרֵית מְלָאכֵי
 מְרוֹמָא” = קול דבריהם. . . כקול מחנה מלאכי מרום. וכן פירש
 רד”ק בירמיה יא טז וביחזקאל א כד, ובספר השרשים, ערך
 המל, 81)

ח פ ש = בַּקֵּשׁ (מלשון ”שְׁאַלְתִּי וּבִקְשָׁתִי”)
 בְּסִפְרֵי תַחֲוָה דְּבָרֵי קְדוּמִים
 וְאַחֲרֹנִים וְלֹא תִטְרַח לְחַפֵּשׁ
 וְאִם תִּמָּצָא בְּעִנְיֵי דְּבַר חֲטָא –
 אֲשֶׁר לֹא יִחָטָא אֵין וְאַפֵּס
 אֲבָל לְשַׁפֵּט אֲשֶׁר טָרַח אֵלַי כֶּף-
 זְכוּת מִכֶּם מִידְעֵי אַחֲפֵשׁ

(בספרי תחווה, דיראן, ג, 126)

פירוש שלוש השורות האחרונות: הרי ”אדם אין צדיק בארץ
 אשר יעשה טוב ולא יחטא” (קהלת ז כ), אבל אבקש מכם, מיודעי
 לדון לכף זכות את האדם אשר טרח.

שימוש זה של הפועל ”חפש” אפשר שיצא לו לנגיד מלשון
 הכתוב: ”אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי”
 (תהלים עז ז), שאולי פירשו: ונפשי התפללה לאלהים⁵.

5 לפשוטו של הכתוב בתהלים עז ז נראה ש”ויתחפש רוחי” הוא
 כמו ויתחפש רוחי, מלשון ”ויתחפש באפר על עיניו” (מלכים א כ לח),
 כלומר: התעטף והתעלף, בהקבלה לפסוק ד: ”אזכרה אלהים ואהמיה
 אשיחה ותתעטף רוחי”.

באופן זה מקביל הפועל 'חפש' לפועל 'בקש' בשתי
הוראותיו: לשון בילוש ולשון משאלה.

חָרַשׁ = עָנָף

קָהֵלָה מִבְּלִי שְׁלִיט
וַיֵּרָאֵת אֵל בְּאֵין תּוֹרָה
כְּמוֹ חָרַשׁ בְּלִי שָׂרֵשׁ
וְגוֹף נֶשֶׁר בְּלִי אֲבָרָה

(בן משלי, תהרג, 300)

כתרגום 'וחרש מצל' (יחזקאל לא ג): וְסוֹכִיָּה מִטָּלָן,
וכפירוש רבי יונה בן ג'נאח: ס ע י ף שעושה צל (ספר השרשים,
חרש, 173) ורד"ק לכתוב: ענף שהוא מסתבך הרבה ועושה
צל תחתיו. ועיין א' אברונין, לשוננו טו, 185.

יָד לִיד = תָּכַף וּמָיִד

וְאֹמַר מֵה־תְּבוֹאָה עִם
וְרִיעָה יָד לִיד תְּהִי
הַשִּׁבּוּתִּיו תְּשׁוּבָה עַל
בְּרָכָה אוֹ גְדוּפָה הִיא

(בן משלי, תפנ, 139)

וכן כתב עמנואל: וַיִּשְׁחַק הָעָר וַיֹּאמֶר: וְאִיךָ לֹא תִתְבַּיֵּשׁ
כִּי בָבּוּא נָתַן רֵעֶךָ יָד לִיד' שְׁאַלְתָּנוּ עַל דְּבַר שָׂרָה אֲשֶׁתּוֹ
(מחברות עמנואל הרומי, יד, מהדורת ירדן, 262).

וכן תרגם כבר רב סעדיה גאון 'יד ליד לא ינקה' (משלי
יא כא, טו ה) = 'כתקלב יד ליד' = כהפוך יד ליד, וכפירוש:
'בסרעה' = במהרה.

מָחול - פְּלי זָמַר

וְכָל נַחֲלָף מִקּוֹל מָחול לוֹ וְצִיץ נִזְרוּ
צִוְחָה בְּפִי בְּתוֹ וְחָבֵל בְּרֹאשׁ אִשְׁתּוֹ

(אמת בעלה, דיואן, א, 127-128)

וְלִכֵּן מִלְשָׁחָק נָא חֲדַלְנָה
מִשְׁחָקוֹתַי וְנוֹס לַחֵי בְּכִינָה
וְשָׂרוֹתַי שְׁבַרְנָה תָּךְ וּמָחול
וְעַל גִּפְשֵׁי פְּלִי תַנּוֹת עֲשִׂינָה

(התזכיר, דיואן, ב, 77)

כן תרגם כבר רב סעדיה גאון "בתפים ובמחלות" (שמות טו כ): "וטנאביר", "וירא את העגל ומחלת" (שמות לב יט): "ואלטבול". ועיין בן-יהודה, א. מחול, 2903-2904.

נָא = הַיּוֹם

וְאִם נָא לֹא תִרְחַם אֶת יְהוֹסֵף
צִעִירְךָ אֲנִי יְשׁוּעָתָה בְּרוּרָה
וְאִם הַיּוֹם בִּזְאוֹתַי לִי לֹא תִקְנָא
הֵזֶה תוֹרָה וְאִם זֶה הוּא שְׂכָרָה

(אלוה עז, דיואן, א, 9)

כלומר: ואם היום לא תרחם את יהוסף (בן הנגיד; לפי גירסה אחרת: שמואל, ומוסב על הנגיד עצמו) צעירך – היכן ישועתך הגלויה והמפורסמת? ואם היום לא תקנא את קנאתי בצרה זאת – הוזהו שכר תורתי שעמלתי בה? "ואם נא" מקביל אל "ואם היום".

אֲסַפֵּר פְּעֻלַּת יָדַי אֲשֶׁר עָשָׂה נָא
בְּצָרָה אֲשֶׁר רָאִשִׁי בַיּוֹם הַלְבִּינָה

(אהלל אשר, דיואן, א, 46)

כלומר: אספר את פעולת האל שעשה היום בצרה אשר הלבנה
את שערות ראשי במשך יום אחד.

בְּנֵי אִם זָמַן תִּקַּף בְּנֵי אֲחִיּוֹת אִמֶּךָ
בְּיָד, לֵב דְּבִקִּי לֵב מְסֻלָּה וְקוֹרֶעֶת
וְחִבֵּשׁ יַחֲדָתְךָ בְּחַתּוּל מַעַט אֶתְמוּל
וְהִיא נָא בָּרַב מְזוּר כְּתוּתָהּ וּמוֹדֶעֶת –
כְּמוֹ כֵּן זָמַן מִכְּאִיב יַחְבֵּק לְאִישׁ בִּשְׂמָאל
טְהוּרָה וַיִּרְחִיקוּ בְיָמִין מִצָּרֶעֶת

(זמן לאנשים, דיואן, א, 146–149)

כלומר: אתה בני, אם הזמן תקף את בני דודתך (שנפטרו, כנזכר
בכתובת לשיר) ביד הרומסת וקורעת את לב דבקי הלב, כלומר
את לב הידידים שנפשם קשורה זו בזו, ואם אתמוּל חבש הזמן
את פצעי נפשך בתחבושת כלשהי ואילו היום היא רצוצה ושבורה
(מלשון "וַיִּדַּע בהם את אנשי סכות", שופטים ה טז, "וַיִּדּוּעַ חֲלִי",
ישעיה נג ג) מפאת המחלות הרבות שפקדוה – אל תתמה על
החפץ, כך דרכו של הזמן המכאיב: היום הוא מחבקך ביד
שמאל טהורה ומחר הוא מרחיקך ביד ימין מצורעת. בפסקה
זו עומדת מלת "נא" בהקבלה של ניגוד למלת "אתמוּל".

וְלִכֵּן מְלֻשָּׁח נָא חֲדָלָנָה
מִשְׁחָקוֹתַי וְנוֹס לְחַי בְּכִינָה

(התזכיר, דיואן, ב, 77)

וְאַתָּה מוֹסִיף בְּיוֹם מָחָר לְהַפְלִיא
עָלַי מִפְּעַל נְכוֹנָה תַּעֲשֶׂה נָא

(התזכיר, דיואן, ב, 80)

כלומר: ואתה מוסיף ביום מחר על מעשי הצדקה

שאתה עושה היום; כל יום אתה מוסיף על חברו במעשים טובים. כעין זה אמר הנגיד: אישים בעת מחרתם תחזה מפעל יומם תקנא במעשהו ומוספת (נגלית ישרה, דיואן, א, 142), כלומר: הם אנשים אשר בעת שיראה יום מחר שלהם את המעשים הטובים שפעלו היום, יתחרה במעשה היום ויוסיף עליו כהנה וכהנה. וכן אמר: אשמח ביום אוסיף בצדקה על אתמול (בן משלי, נו, 17), כלומר: אשמח ביום שבו אצליח להגדיל ולהוסיף במעשי צדקה על יום אתמול.

נִסְעוּ וְנִסְעָה עָב עָלֵי רֵאשָׁם כָּמוֹ
כָּפָם בְּמִתָּן אוֹ כְּעִינִי בְּבָכִי.
בְּכִתָּה לְבִכְיָתִי וְאִמְרָה לִי: חָכָה
כִּי עוֹד יֵשִׁיבֵם אֵל! וְשַׁחֲתִי לָהּ: חָכִי
עַד יִגְעוּ אֶל עִיר מְנוּחָתָם וְאֶז
בְּמִטָּה נְדָבוֹת אֶל מְנוּחָתָם לְכִי
אִם יִחְדְּלוּ נָא מִלְּהִלֵּךְ בְּעֶבֶר⁶
גִּשְׁם עָלֵיהֶם – נָא כְּגִיחוֹן תִּשְׁפְּכִי

(נסעו ונסעה, דיואן, ג, 74)

המשורר מתאר את פרידת מיודעיו ממנו. הם נסעו, ובנסעם התקדרו השמים עבים, כאילו הטבע כולו משתתף בצער פרידת הרעים, ועב אחת, שופעת מים כיד המיודעים במתנות, או כעיני המשורר הבוכה בדמעות, התמשכה מעל לראש הנוסעים. וכששמה העב את לבה אל המשורר המסכן בקשה לנחמו,

6 כן נראה לקרוא, בהתאם לכתיב המלא של המלה במהדורת ששון

עמ' קו, ולא "בעבר", כמהדיר.

בהבטחה שעוד ישיב האל את המיודעים הנוסעים. המשורר נראה כבלתי מאמין בזה, ובמסירותו לידידיו הוא מבקש מן העב שלא תריק את מימיה, כל עוד לא הגיעו הידידים למחוז חפצם, למען לא יסבלו בדרך. ותוך כדי דיבור עולה בלב המשורר רעיון של הצלה: הרי אפשר לבקש מאת העב, שאדרבה, תשפיע את שפע מימיה דווקא עכשו, בטרם צאת הידידים לדרך, ועל-ידי כך אפשר יהיה אולי לדחות את נסיעתם, והוא אומר אל העב: אם יחדלו היום הידידים מללכת מחמת הגשם שעליהם, אל תחכי, העב, במטרות זעמך עד שיגיעו אל עיר מנוחתם, אלא נָא, היום, תשפכי שפעת מים כנהר גיחון. רעיון דומה מובע גם בשיר הבא:

הַיּוֹם מָחַר תְּמִישׁוֹן אֶהְלִיכֶם
תָּנוּ נָא אֶת לִבִּי בֵּין כְּלִיכֶם
וְצִוּוּ עָב, אֲחוֹתְכֶם בְּנִדְיבוֹת,
בְּהַקְדָּרָה, בְּלָכַת יַעֲלִיכֶם,
לְהַתְאַפֵּק, וְלֹא תִבְכֶּה לְנוֹדֶם,
וְלֹא תִרְיֵק עֲלֵיהֶם וְעֲלִיכֶם,
אֲבָל יֵת נוֹחֲכֶם תִּרְפֶּה בְּכִיתָה,
כִּידְכֶם אוֹ כְּמוֹ פִי שׁוֹאֲלִיכֶם

(היום מחר, דיואן, ב, 74)

הִנֵּה תֵאָוָה לַיּוֹם מָחַר וְתֹאמַר: מִי־
יִתֵּן וּמָחַר אֲשֶׁר יָבֹא יִהְיֶה לִי נָא

(בן קהלת, קמג, 58)

כלומר: מי יתן ומה שעתיד לבוא מחר יהי לי היום.

חֲלָפוֹ יָמֵי חַיֵּי בָּרָב
כַּחַי, בְּאֵין אוֹנִים אָנִי-נָא

(בן קהלת, רנז, 96)

כלומר: חלפו ימי הנעורים שבהם הייתי במלוא כחי, ואילו היום, לעת זקנה, אני בלי כח.

התרגומים הארמיים מתרגמים מלת "נא" במלת "כִּפְעֵן" (אונקלוס), או "כְּדוֹן" (יונתן), אותה מלה שבה הם מתרגמים מלת "עֲתָה". וכן כותב רבי אברהם אבן עזרא לבראשית יב יא (הנה נא ידעתי): "ומלת נא כמו עתה, וכן הנה נא זקנתי, אוי נא לנו".

(סִית) הֶסִית = הֶסִיר

וְאַתָּה מֶסִית בְּבֹא קֶצֶם נְסוּגִים
וְאַתָּה מֶסִיר בְּיוֹם נֶקֶם בְּדִילִים

(הלי תעש, דיואן, א, 16)

מלת "מסית" נרדפת למלת "מסיר", ושיעור הדברים: ואת מסית נסוגים בבוא קצם ואת מסיר בדילים ביום נקם, כלומר: אתה אלהים מסיר את החוטאים, הנסוגים אחור ממך, בבוא קצם, ואתה מסיר את הרשעים, המשולים לסיגי מתכת, ביום נקם.

אֱלֹהִים הֶסִיתָם וְהִמָּמָם וְשִׁלַּח⁷ בָּם
מֵאָרֶה וְגָעַר בָּם וְחָרוּ בְּמַגְעָרָתוֹ

(אמת נעלה, דיואן, א, 128)

וכן כתב רבי יהודה חריזי: לְמַתִּי הִבְלִי תִּבֵּל יְסִיתוּךָ.

7 כן צריך לנקד, בבנין פיעל, על-פי לשון הכתובים בדברים כח כ ובמלאכי ב ב, ולא בבנין קל, כנדפס.

עֲדָה יִסִּיתוּךָ. וְיִשְׁחִיתוּךָ. עַד יִחְתּוּךָ (תחכמוני יד, טופרובסקי, 157). "יסיתוך" הראשון לשון פיתוי, מלשון "כי יסיתך אחיך" (דברים יג ז), והשני במשמעות הסרה, כדברי רבי יונה בן ג'נאח, בן דורו של הנגיד: "ואף הסיתך מפי צר (איוב לו טז) ענינו ואף הסירך וכמוהו ויסיתם אלהים ממנו (דברי הימים ב יח לא) וכמוהו אצלי כי חמה פן יסיתך בשפק (איוב לו יח) כלומר פן יסירך" (ספר השרשים, סית, 337).

עִיפָה = מְדַבֵּר

עָצַל רָאָה דְרָכֵי וְהִשְׁתּוֹמֵם כִּי
זָד תָּר לְנַפְשִׁי אֶת אֲשֶׁר נִכְסְפָה
וַיַּעֲמִידֵנִי בְהִיכְלִי עֶנְג
עָמְדִי חָסֵר עֶנְג בְּאַרְץ עִיפָה
(אם תבך, דיואן, א, 145)

טַל הוּא בָּחֶם הַיּוֹם וְשֶׁמֶשׁ יוֹם קָר
וְעַב בַּעֲצָר וְהֵדֵס בְּעִיפָה⁹
(שם, 146)

על-פי לשון הכתוב: אתן במדבר ארז שטה יהדס (ישעיה מא יט).

הַכֹּל הַיּוֹם נִסְיָעָה וַחֲנִיָּה
וְכָל לַיְלָה מְלֹךְ עִיפָה פְּאִיָּה¹⁰
(הכל היום, דיואן, ב, 6)

8 כן נראה לגרוס במקום "ואל" שבנדפס, "ולא" שבכתב-יד אוקספורד, סימנים 1977, 1978. עיין קרית ספר כח, 322.

9 אמנם קשה שבאה "עיפה" כמלת-תרון פעמיים באותו שיר.

10 כן צריך לומר, בנוסח ברודי (עמ' 89) וכתב-יד וינה, ולא

רֶכֶב עִיפָה וַחֲפֵשׁ בְּנִסְיעָה
 חֲפָצֶיהָ וְעַל רִגְלֶיהָ יִגְעָה
 וּבִקְשׁ עַל-יְדֵי סִכּוֹן שְׂרָרָה
 וְעַל-פִּי חֲרָבָהּ מִצָּר תִּשׁוּעָה

(בן משלי, תתרע"א, 305)

כלומר: רכב (אפילו) למדבר, ושקוד להגיע לחפצך בנסיעה, או בהליכה, אפילו כשרגלך עיפה. וכעין זו כתב הנגיד: "רדה ים או בציה עופה ונהג ולך בנתיב תלאות עד כי תשיג מלוכה או תהי לגדופה" (אם תבך, דיואן, א, 144). "עלה על משברי מות לחפצך" (בן משלי, תתקט"ז, 262). "רדוף על רגלך ודרוש במי רוש אשר ייטב לך ובפת חרבה" (שם תתרס"ח, 304), כלומר: ודרוש אשר ייטב לך במי רוש ובפת חרבה.

שְׁמַעְתִּי קוֹל סוּפַת סֵעֵר-
 מִתְחַלֵּל מֵאֶרֶץ עִיפָה

(בן קהלת, שעד, 148)

פָּאָרֹר = פָּאָר

וּפָנִים קִבְּצוּ פָּאָרֹר וְהָדָר
 וְנִהְפְּכוּ אֵלַי שׁוּלֵי קִדְרָה

(אלה עז, דיואן, א, 7)

כלומר: ופנים אספו פאר והדר, נסתלק פארם והדרם. עיין בן-יהודה, פארור, 4809 א.

„ואיה“, כמהדיר עליפי ששון. וכפירוש ברודי: „וללין בלילה במלון במדבר מלון אורחים כמו איה“.

11 כן צריך לומר, כנוסח ששון (עמ' רלט), ולא „רגלי“ כמהדיר.

שַׁפְתֵּי־ם = כִּירִים

וְאֶשְׁכַּב כְּמוֹ שְׁכּוֹר בְּלִי לֵב, וּמִמְכָּאוֹב
עֲצָמִי וּמִחֲמָם כְּאוֹד בֵּין שַׁפְתֵּי־ם

(תנומה בעין, דיואן, א, 134)

הלשון "ואשכב..." בין שפתים- היא על-פי: "אם תשכבון בין שפתים" (תהלים סח יד). וכתב רבי יונה בן ג'נאח: "שפות הסיר שפות (יחזקאל כד ג) הציבה על השפתים" (ספר השרשים שפת, 540). ורבי דוד קמחי: "ערוך אותה על השפתים, והם הכירים שעליהם הקדרות" (ספר השרשים, שפת, 402).

א. תְּנוּאָה = אָוֶן

כְּפִי הֶרְגוֹם, גּוֹאֲלִי דָם עֹשׂוֹקִים,
הָרֵג בְּלִי חֲמֵלָה לְאֶלְפָּה וּמֵאָה,
הַכּוֹם כְּמוֹ פֶּטִישׁ יְפוּצָץ בְּסִלֵּעַ
וַיִּדְבְּרוּ: הִנֵּה גְמוּלַת תְּנוּאָה!

(בן הנשיאים, דיואן, א, 105)

וּשְׁנֵא נְשִׂיא עֲמִים בְּעוֹל וּבְתֵנוּאָה
יִשְׁפּוּט וְכֶסֶף לֹא יִפְזֹר בְּהוֹצָאָה

(בן משלי, עו, 22)

חֲדַל נָא מִחֲשׂוֹב אָוֶן בְּלִבְךָ
וּמִזִּכְרֹת עָלֶי חֶבֶר תְּנוּאָה

(בן משלי, תקמח, 157)

כלומר: וחדל גא מהזכיר עוון על רעך.

נראה שהנגיד פירש את הכתוב: "הן תְּנוּאוֹת עלי ימצא יחשבני לאויב לו" (אויב לגי) – הן עוונות עלי ימצא, כלומר

יחפש עליי עוונות, בהתאם לנאמר בכתוב שלפניו: יֵזַךְ אֲנִי בְּלִי
פֶשַׁע חָף אֲנִכִּי וְלֹא עֹוֹן לִי. ואפשר שראה בשרשים "נוא"
ו"אח" היפוך אותיות.

ב. תְּנוּאָה = תַּרְעֻמָּה¹³

לִשְׂרָר רַבִּי נָסִים כָּתַב רִיב וְתוֹכַחַת
מֵאֵת יְדִידוֹ, עִם יְדִידוֹ מְשַׁלַּחַת,
הִנֵּה אֲדַבֵּר לוֹ שְׁתִּים וְלֹא אוֹסִיף,
אוֹלִי יִשְׁיבֵנִי עָלֵיהֶם בְּמוֹ אַחַת,
אוֹלִי יִכְבּוּ מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר אֶמְטִיר
לֵהֵב תְּנוּאָה תוֹף לְכָבוֹ מְלַקַּחַת

(לשר רבי נסים, דיואן, ב, 13, 151)

כלומר: אולי ישכחו דברי תוכחתי, שאני מוכיח אותו, את
התרעומת המחלחלת בלבו.
